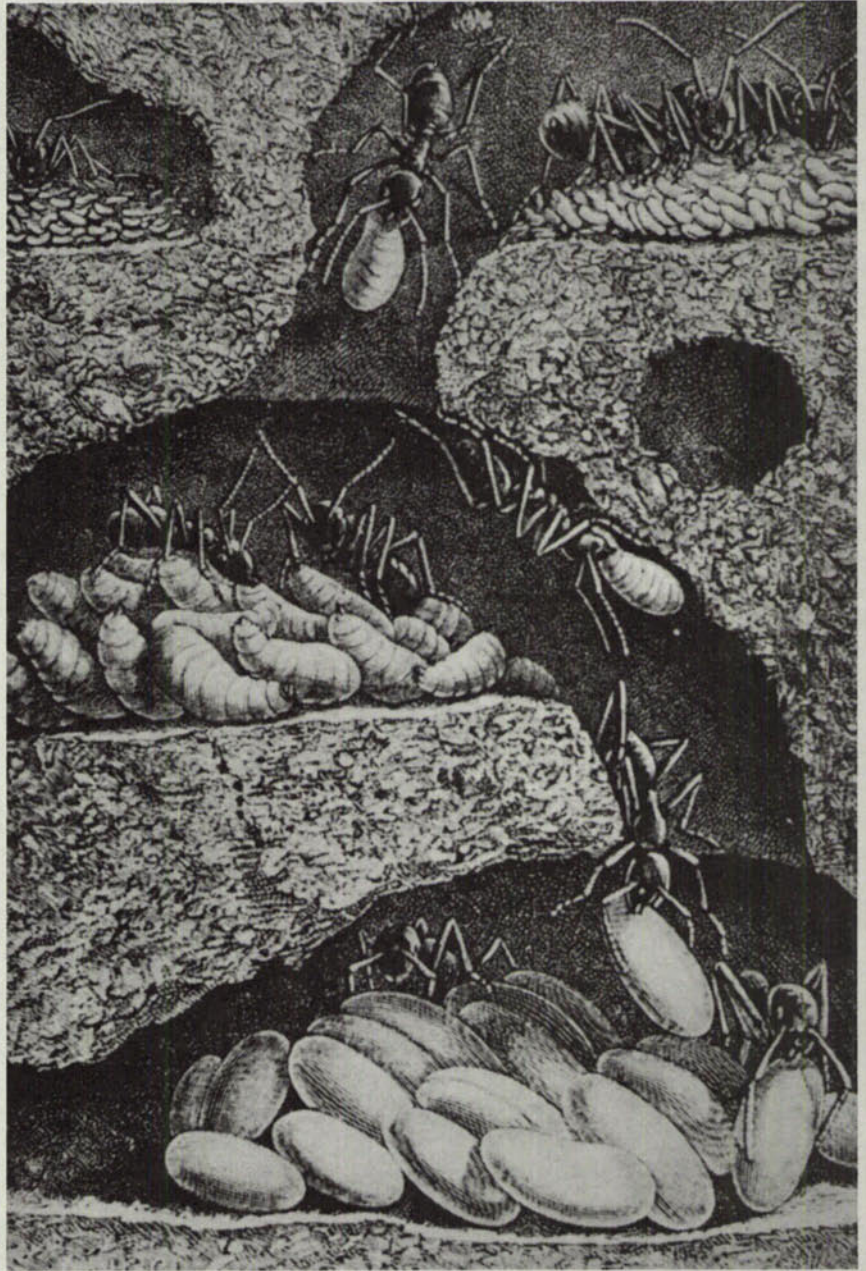

12

DECEMBER 1990
JAARGANG 79

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

HERPETOLOGIE: TIEN JAAR
SPRINGERS EN KRUIPERS

TIEN JAAR AMFIBIEËN EN
REPTIELEN INVENTARISEREN
IN LIMBURG

BOOMKIKKERS (*HYLA ARBOREA* L.)
IN LIMBURG

GESCHIEDENIS EN TOEKOMST
VAN DE MUURHAGEDIS

POELENAANLEG IN LIMBURG
1980 - 1990

HERPETOFAUNA EN BELEID

DE TOEKOMST

Afgaande op het huidige aantal dieren en voortplantingslocaties lijkt de Boomkikker in Midden-Limburg een redelijk zekere toekomst tegemoet te gaan. Desondanks blijft het een open vraag of dit ook zonder menselijke begeleiding het geval zal zijn. Op nagenoeg alle historische lokaties is de Boomkikker immers verdwenen door vernietiging of gebrekkig beheer van zijn bio-

toop. Een zelfgenoegzame houding, zich uitend in een niet adequaat beheer van de huidige voortplantings- en zomerbiotopen en onvoldoende beschermingsmaatregelen weer op het randje van uitsterven brengen. Willen wij de Boomkikker voor Limburg behouden, dan zullen wij welbewuste keuzes moeten maken en vervolgens niet terug dienen te sachrikken voor de consequenties daarvan. Premature discussies over uitzetacties ten behoeve van de

soortendiversiteit zijn binnen de huidige situatie nauwelijks realistisch te noemen.

LITERATUUR

BROEN, A.J.J. & W.G. VERGOOSSEN, 1983. Zes seizoenen onderzoek en beheer van een Boomkikkerpopulatie in Midden-Limburg (1978-1981) *Natuurhistorisch Maandblad* 72 (10/11) : 195-202.

GESCHIEDENIS EN TOEKOMST VAN DE MUURHAGEDIS

BERT KRUYNTJENS, Postbus 642, Maastricht.

In Nederland komt de Muurhagedis (fig. 1) van nature slechts voor in de stad Maastricht. Het dier bewoont hier de oude vestingmuren van de vestingcomplexen de Hoge Fronten en de Lage Fronten. Er zijn meldingen van Muurhagedissen uit diverse andere plaatsen in Nederland, doch deze berusten meestal op foute determinaties of op uitgezette of ontsnapte exemplaren. Voor een uitgebreid verslag hierover raadplege men BERGMANS (1984).

De eerste melding van de vondst van een Muurhagedis in Maastricht stamt uit 1897 (KNAKE, 1905). Omdat de Muurhagedis tot in de 50/60er jaren van deze eeuw nog op meerdere plaatsen verspreid over de stad voorkwam, neem ik aan dat dit voorkomen in de vorige eeuw nog uitgebreider is

geweest. In 1867 werd de vesting Maastricht opgeheven en werden bijna alle muren gesloopt. Hierbij moeten vele Muurhagedissen het leven hebben gelaten. Ook in de jaren hierna verdwenen nog vele muren door kanalisatie, wegebouw, industrievestiging, huizenbouw e.d. Ook het vangen van

Muurhagedissen door kinderen en terrariumhouders heeft wellicht negatief bijgedragen tot het verdwijnen of decimeren van populaties. Uiteindelijk hebben zich alleen nog dieren weten te handhaven in de Hoge Fronten en de Lage Fronten.

Al vanaf het begin van deze eeuw probeert de gemeente Maastricht de Hoge Fronten in eigendom te krijgen. Een van de eerste plannen was om er arbeiderswoningen te bouwen. Later zouden nog vele andere plannen volgen, maar gelukkig bleef het slechts bij plannen. Het gebied is lange tijd als schietterrein gebruikt door het Departement van Oorlog. Men wenste het gebied niet af te staan aan de gemeente en behoevede daarmee ongewild de Muurhagedis voor de ondergang. In de Lage Fronten werd een deel van de grachten volgestort om er vervolgens fabrieken op te bouwen. Een klein deel bleef dit lot bespaard en tot op de dag van vandaag leven hier Muurhagedissen.

Nadat de militairen uit de Hoge Fronten waren vertrokken nam de jeugd bezit van het terrein. Oudere Maastrichtenaren die hier als kind hebben gespeeld weten te verhalen over de grote aantallen Muurhagedissen en Hazelwormen die werden gezien of gevangen.

Al snel veranderden "de Wèrreke", zoals de Hoge Fronten in de volksmond werden genoemd, in een wildernis. Door het gebrek aan beheer kreeg de vegetatie vrij spel. Hierdoor werd het verval van de muren bespoedigd. Deze ontwikkeling was ook negatief voor

Figuur 1. ♀ Lage Fronten 1989 (Foto: B. Kruyntjens).

Figuur 2. Gebruik van pneumatische hamer bij de restauratie van de holle flank van Erfprins-West; 1981 (Foto: B. Kruyntjens).

Figuur 3. De verticale mergelketting van Erfprins-West wordt geheel vernieuwd met mergelblokken; niet bepaald Muurhagedisvriendelijk (Foto: B. Kruyntjens).

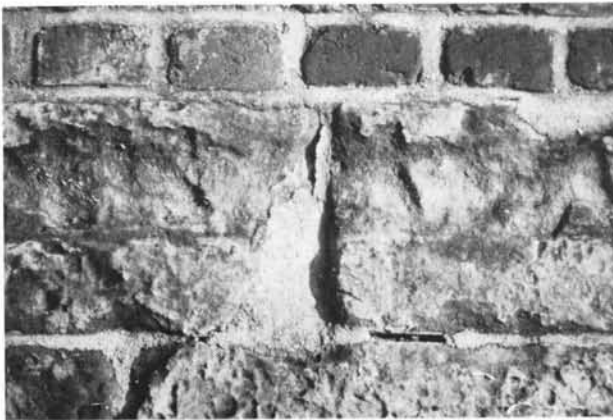
Figuur 4. De mergelketting is zo degelijk gerestaureerd, dat er in 1990 nog steeds geen Muurhagedissen van gebruik maken (Foto: B. Kruyntjens).

de Muurhagedissen die gebaat zijn bij een open, zonnig biotoop.

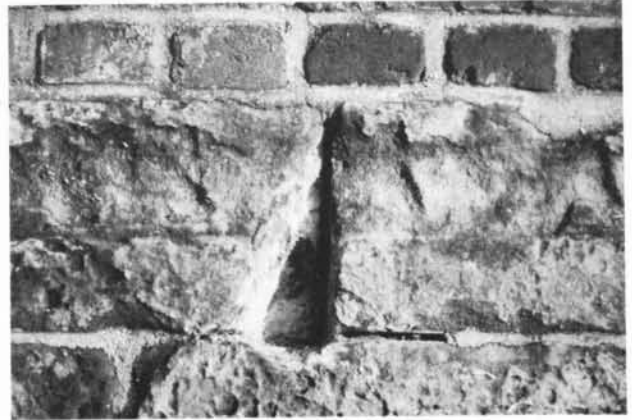
Begin 70er jaren kwam er steeds meer zicht op restauratie van de Hoge Fronten: een lang gekoesterde droom van de gemeente Maastricht. Om al vast een begin met deze restauratie te maken werd het grachtengebied met een bulldozer opgeschoond. Deze onbezonnen daad heeft zeker een negatieve uitwerking gehad op de populatie. Door de grondverplaatsingen zijn wellicht hagedisseneieren vernietigd en door het verwijderen van de vegetatie in de grachten heeft men de Muurhagedis gedurende minstens één seizoen een deel van zijn biotoop ontnomen. Vooral onder de Hazelwormen moeten veel slachtoffers gevallen zijn, aangezien de dieren vaak de grachtbodems vlak voor de muren bewonen.

In 1977 begon men daadwerkelijk met de restauratie. Omdat men vanuit de natuurbeschermingshoek de bui al zag hangen werd er geld vrijgemaakt voor een onderzoek naar de Muurhagedis. Een van de doelen van dit onderzoek, dat geleid werd door Dr. H. Strijbosch van de afdeling Dieroecologie van de Universiteit te Nijmegen, was het opstellen van criteria voor het behoud van de soort. Men pleitte voor een dier- en plantvriendelijke restauratie. In de praktijk kwam hier echter bitter weinig van terecht. In feite was er sprake van een soort vrijblijvendheid ten aanzien van het al dan niet Muurhagedisvriendelijk uitvoeren van de werkzaamheden. Bovendien was de aannemer niet gewend "slecht" werk af te leveren. Door gebrek aan restauratiebegeleiding ter plekke werden een aantal – voor de Muurhagedissen belangrijke – muren vrijwel geheel dichtgemetseld (de muren Holstein-Oost, Holstein-West en de face van Erfprins-West). De hagedissen op deze muren werden gedood of verjaagd.

Om te voorkomen dat dit zich bij een voortgang van de restauratie zou herhalen, werden de Muurhagedissen en Hazelwormen vóór de restauratie van de flank en sortie C van Erfprins-West weggevangen en uitgezet op een niet-gerestaureerde muur. Omdat de vindplaatsen van de Muurhagedissen waren ingetekend op foto's, was bekend welke (winter)holen belangrijk waren voor de dieren. Met deze wetenschap wist ik de aannemer tot op zekere hoogte ervan te doordringen niet alles met Portland-cement dicht te smeren. Deze restauratie werd wederom te groots aangepakt (fig. 2, 3 en 4): tijd is geld (vrachtauto's, graafma-

Figuur 5. Veel voegen tussen oude mergelblokken heeft men tijdens de restauratie oppervlakkig met Portland-cement dichtgezet (Foto: B. Kruyntjens).

Figuur 6. Door de dunne laag cement te verwijderen komt weer een oud winterhol met "zonneplateautje" te voorschijn. Enkele weken later werd dit gecreëerde hol al weer bewoond door een Muurhagedis; 1990 (Foto B. Kruyntjens).

chines, pneumatische breekhamers, meterslange steigers). Na de restauratie was de muur totaal onbegroeid en de bodem vlak voor de muur verdicht. Om de zaak weer enigszins geschikt te maken werd bovenop de muur hier en daar wat vegetatie aangebracht en werd de verdichte bodem met de handschop omgezet. Twee jaar na de restauratie werden de Muurhagedissen van de muur Erfprins-West weer teruggezet. Daarna volgden nog enkele spontane migraties.

In 1981 werd de zgn. contrescarpe-muur tegenover Holstein-Noord gerestaureerd. Ook hier werd weer het grootste deel te netjes gerestaureerd. In 1982 werd de restauratie van de Hoge Fronten stilgelegd wegens geldgebrek. Wel werd in 1983 nog het zgn. B.B.-gebouw onder handen genomen. Omdat dit niet rechtstreeks uit hetzelfde potje werd betaald als bij de andere restauratiewerkzaamheden vond de aannemer het niet nodig rekening te houden wat de Muurhagedis en de Hazelworm. Men ging zo driest te werk dat men ó nog in winterslaap vertoevende subadulte Muurhagedissen tijdens breekwerkzaamheden uit de muur haalde. Gelukkig werden de dieren door de werklieden bewaard, waardoor ze later op een veilige plek konden worden uitgezet. Vlak vóór deze restauratie werden nog een aantal Muurhagedissen en Hazelwormen overgeplaatst.

Momenteel komen er weer Muurhagedissen voor op enkele gerestaureerde muren (op de muur Holstein-Oost is dit niet het geval; deze werd té goed onder handen genomen). De dieren namen weer spontaan bezit van deze mu-

ren omdat de tand des tijds hier en daar de oppervlakkig aangebrachte Portland-cement deed afbrokkelen (fig. 5 en 6). Hierdoor kwamen weer oude hopen, winterhopen en voegen vrij. Daarbij deden de dieren natuurlijk ook hun voordeel met de door de aannemer met rust gelaten holletjes. Op deze muren worden zelfs weer jonge hagedissen geboren. Of deze biotopen ook op langere termijn geschikt zijn is onbekend. In ieder geval zitten de dieren sterk opeengepakt. Dit veranderde ruimtegebrek is te wijten aan het feit dat het mergelgedeelte aan de voet van de muren intensief wordt gebruikt. Dit in tegenstelling tot het bakstenen gedeelte, dat té rigoreus is gerestaureerd. Het bakstenen gedeelte wordt wel vaker door juvenielen gebruikt, maar dit komt omdat juvenielen nogal beweeglijk zijn en zij met hun kleine lengte zelfs in de meest minieme spleetjes kunnen kruipen.

Gelukkig heeft men in het beheersplan van NMF opgenomen dat muren die té oud gerestaureerd zijn weer geschikt moeten gemaakt worden als Muurhagedissen-biotop. Hierbij moeten we denken aan het boren van holletjes, het hier en daar weghalen van cement uit voegen tussen bakstenen en mergelblokken of het aanbrengen van humus en muurplanten.

Wellicht zullen de Hoge Fronten in 1991 worden benoemd tot beschermd natuurmonument of zelfs staatsnatuurmonument. Om een en ander in goede handen te leiden is er door NMF-Roermond een beheersvisie en een beheersplan opgesteld. Er zijn zelfs posten opgenomen ten behoeve van de begeleiding van Muurhagedis-vrien-

delijke restauratie en een nieuw te starten onderzoek naar de Muurhagedis. Wie in de toekomst met het beheer van het gebied wordt belast is nog niet bekend. In ieder geval hoeven we niet meer zo bang te zijn dat de Muurhagedis in Nederland zal uitsterven. Hopelijk gaat men er ook toe over de Lage Fronten een beschermde status te geven omdat ook hier een aanzienlijk aantal Muurhagedissen voorkomt. De gemeente Maastricht wil de Lage Fronten in de toekomst inpassen in het zgn. "Noorderpark" waardoor het voortbestaan van de Muurhagedis en vele andere natuurwaarden in het gedrang kan komen.

In 1989 werd een kweekprogramma gestart om de Muurhagedissen-populatie weer op peil te brengen. Inmiddels zijn al zo'n 20 jonge hagedissen in terraria geboren en in Maastricht uitgezet. Natuurlijk is het niet de bedoeling hiermee in lengte van dagen door te gaan. Als straks de Muurhagedis de lang verwachte bescherming krijgt, zal het vanzelf weer beter met de dieren gaan zodat ze "selfsupporting" zijn.

Misschien is het dan mogelijk Muurhagedissen uit te zetten op plaatsen waar ze vroeger voorkwamen (Fort Willem, Fort Sint Pieter).

LITERATUUR

- BERGMANS, W., 1984. De verspreiding van de Muurhagedis, *Lacerta muralis*, (LAURENTI, 1768) in Nederland (Reptilia, Squamata, Lacertidae). *Natuurhistorisch Maandblad* 73 (1) : 12-22.
KNAKE, J., 1905. Muurhagedis. *De Levende Natuur* 10 (2) : 44.